

6. HAFTA

KLASİK DÖNEMİN ZİRVESİ: KANUNİ DÖNEMİ

ÖNERİLEN OKUMALAR:

-Timur, “Kanuni Sultan Süleyman” altbaşlığında, “Osmanlı Düzeninin Unsurları” başlığına kadar.

-İnalcık, Halil, “*Avrupa Devletler Sistemi, Fransa ve Osmanlı*”, **Doğu Batı**, No..14, (2001).

-Sevim, Ali ve Yücel, Yaşar, **Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih, Yavuz, Kanuni**, Ankara, TTK, 1991.

BU HAFTA ÖĞRENECEKLERİMİZ:

-XVI. Yüzyılda Avrupa devletleri arasındaki güç dengeleri hakkında bilgi verilerek, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı Devleti’nin nasıl Avrupa diplomasi denkleminin bir parçası olduğu üzerinde durulacaktır.

-Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde Osmanlı Devleti’nin Akdeniz havzası ve Asya’da takip ettiği dış politika anlatılacaktır.

Hiç şüphesiz Osmanlı Devleti’nin her yönüyle zirveye çıktığı dönem Kanuni Sultan Süleyman dönemidir. 1520’de tahta çıktığı tarihten itibaren 46 yıllık saltanatı boyunca I. Süleyman içte ve dışta izlediği başarılı politikalar nedeniyle “muhteşem” (magnificent) olarak adlandırılmıştır. Kanuni’nin saltanat sürdüğü dönem Avrupa’da da son derece güçlü ve başarılı hükümdarların tahtta bulunduğu yıllardı. Dolayısıyla, Süleyman’ın bu hükümdarlar arasında parlaması onun “muhteşem” sıfatını neden elde ettiğini gösteriyor. Avrupa’da XVI. yüzyıl artık Rönesans’ın tam anlamıyla ortaya çıktığı, Reformasyon’un Avrupa siyaseti allak bullak ettiği, coğrafi keşiflerin Avrupa’da yeni güç odaklarının ortaya çıkmasına sebep olduğu bir dönemdir.

burada

Papa’nın en yakın müttefiki Kutsal Roma İmparatorluğu (K.R.İ.), Baltık denizinden Akdeniz’e Hollanda’dan Almanya’ya, Avusturya ve İspanya’ya kadar uzanan, Napoli ve Sicilya’yı da içeren büyük bir imparatorluktu. Batıda Katolik Fransa, doğuda ise Müslüman Osmanlı Devleti ile husumet içindeydi. 1519’da Fransa ile Habsburglar savaşımaya başladı. Bu çerçevede K.R.İ. Hristiyanları tek bir imparatorluk altında birleştirmeyi ve Türklerin ilerlemesini durdurmak istiyordu. Bu durumda doğağ olarak K.R.İ.’nin Akdeniz bölgesindeki en büyük rakibi Osmanlı devletiydi. Kanuni, böyle bir ortamda Fransa ile açık bir ittifak

yapacak ve Avrupa güç dengesinin çok önemli bir unsuru olacaktır. Kanuni dönemi, Osmanlı Devleti'nin kesin bir biçimde Avrupa güç dengelerine dahil olduğu bir dönemdir.

Kanuni, Fatih'in Avrupa içlerine daha da ilerlemesini engelleyen iki yeri, Belgrad (1521) ve Rodos (1522) feth ederek, bir süredir ara verilen Batı'ya doğru gaza politikasını yeniden başlattı.

Bu arada, Fransa ile K.R.İ arasındaki savaş devam etmekteydi. Şarlken (V. Karl) Pavia savaşında I. François'i esir aldı (1525). Bunun üzerine François'in annesi bir mektupla I. Süleyman'a başvurdu. Daha önce İtalya savaşları sırasında Osmanlı Devleti Milano, Napoli ve Floransa ile aynı grupta yer almıştı. Şimdi asıl konusu İtalya'nın paylaşımı olan K.R.İ.-Fransa savaşında Osmanlı Devleti bir kez daha denkleme davet ediliyordu. I. Süleyman bunu Avrupa içlerine girebilmek için önemli bir fırsat olarak değerlendirdi. Fransızların 1526'da yolladığı elçi durumu açıkça ortaya koymuştu: "Eğer Osmanlı Devleti yardım verip doğudan (Macaristan) İmparatorluk'a saldırmazsa, Fransa barışa mecbur olacak ve Şarlken dünyaya hakim olacaktı". Bu Osmanlının kesinlikle işine gelmezdi çünkü Batıdaki durumu sağlamlaştıran K.R.İ., doğudaki Osmanlı Devleti'ne karşı daha güçlü bir rakip olabilirdi.

Avrupa güç dengesi çerçevesinde Venedik de Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı. Denizden ve karadan bir sefer düzenlenmesi düşünüldü. Ancak hem donanma daha hazır değildi hem de Osmanlı çıkarları öncelikle karadan bir sefer yapılmasını öngörüyordu. Çünkü Macaristan'da bir iç karışıklık vardı ve daha kolay zafer kazanılabildi.

Osmanlı ordusu 28 Ağustos 1526'da Mohaç'ta Macar ordusunu bozguna uğrattı. Macar kralı savaşta öldürüldü. Kanuni Sultan Süleyman Budin'i ele geçirdi. (Bugünkü Budapeşte) Habsburglara karşı olan Janos Zapolya Macar tahtına oturtuldu. Ancak Macarlar içinde Habsburg taraftarı olanlar, Şarlken'in kardeşi Arşidük Ferdinand'ı kral olarak seçti. Ferdinand 1527'de Budin'i işgal etti ve Zapolya'yı kovdu. 1528'de K.R.İ.'na karşı tekrar zor durumda kalan François bir kez daha Osmanlı Devleti'nden yardım isteyince, Kanuni 1529'da bir kez daha Macaristan'a girdi, Budin'i tekrar ele geçirdi ve Zapolya'yı tekrar tahta oturttu. Ferdinand Viyana'ya çekilmişti. Viyana Avrupa'nın imparatorluk kalbiydi. Ancak 1529'daki I. Viyana kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı.

Kanuni Macaristan'a tekrar girdiğinde François, Şarlken ile bir barış anlaşması imzaladı. Bu Osmanlı sultanını kızdırdı. Çünkü Fransa ittifak mantığına aykırı olarak Osmanlı Devletini K.R.İ. ile başabaş bırakıyordu. Ama kızgınlığına rağmen, ileriye düşünerek Fransa'yla işbirliği mekanizmasını ortadan kaldırmadı. Bu önemli bir karardır. Çünkü Şarlken, François ile

anlaşmasını sanki bir Haçlı ittifakı gibi abartarak duyurmuş ve Osmanlı Devleti'nin Fransa'dan uzaklaşmasını sağlamak istemiştir. Ama Fransa İstanbul'a yolladığı usta diplomat Rincon vasıtasıyla, Fransa-Osmanlı işbirliğinin bozulmamasını sağladı. Bu işbirliği için yeni bir imkan 1531'de çıktı. François Süleyman'ı güney İtalya'ya sefere ikna etmeye çalıştı. Böylece kendisi Milano ve Cenova'yı işgal etmeyi umuyordu. Macaristan'da ise Ferdinand 1531'de Budin'e yeniden saldırmıştı. Akdeniz seferi Barbaros Hayrettin'e havale edildi. Süleyman tekrar Almanya üzerine yürüdü ama Ferdinand onun karşısına çıkmadı. Yeni bir Mohaç kazanamadan geri döndü. Hayrettin Paşa ise Akdeniz'de yenildi. Andrea Doria Mora'da Koron'u ele geçirdi.

Böyle bir ortamda Şarlken, Safaviler ile ilişkilerini sıkılaştırdı. Osmanlı Devleti'ni tekrar iki cephe içine sokmak istedi. Safavileri'in sınır üzerindeki kışkırtmaları Kanuni'yi 1533'de Ferdinand'la bir ateşkese zorladı. Osmanlı Devleti ile Şarlken arasındaki savaş hali ise devam etmekteydi. Kanuni, Barbaros'u Cezayir beylerbeyi sıfatıyla donanmanın başına getirdi. Ayrıca Fransa ve Zapolya'nın Habsburglar'la anlaşmasına kesinlikle karşı çıktı. Hatta Habsburglara karşı yeni bir koalisyon kurması için François'e 100.000 altın yolladı.

Barbaros İtalya sahillerini vurdu. 1532'de Tunus'u zaptetti. Koron'u geri aldı. Fransa'nın ittifak içinde tutulması için 1535'te bu ülkeye kapitülasyonlar verildi.

Bu arada Kanuni İran seferiyle uğraşıyordu. İran seferinden sonra 1537'den itibaren İtalya'ya karşı bir seferin hazırlıklarına girişildi. Fransa'yla askeri işbirliği devam ettirilerek, Adriyatik sahilleri ve Korfu adası ele geçirildi fakat Fransa, daha önce yaptığı gibi, 1538'de K.R.İ. ile barış yaptı. Venedik'in gayretleriyle oluşturulan büyük Haçlı donanması 1538 Eylülünde Barbaros tarafından Preveze'de imha edildi. Bundan sonra Doğu Akdeniz'de İnebahtı mağlubiyetine kadar kesin bir Osmanlı üstünlüğü söz konusu olacaktır. Savaş sonrasında François Kanuni Sultan Süleyman'la sıkı işbirliğine geri döndü. Fransa bu ittifak sayesinde doğuda diğer Avrupa devletlerine nazaran önemli ticari ayrıcalıklar kazanmıştır.

1540'da Zapolya ölünce Sultan Süleyman bir kez daha Macaristan'a girdi. Ferdinand'ı püskürttü ve Budin'i ele geçirdi. Budin Beylerbeyliği adı altında orta Macaristan bu kez Osmanlı devletine ilhak edildi. Zapolya'nın oğlu Sigmund'a Erdel voyvodalığı verildi.

Bu arada Şarlken 1541’de Osmanlı donanmasını yok etmek üzere Cezayir’e saldırdı ama savaşı kaybetti. 1543’te Kanuni Macaristan’da geri kalan yerleri fetih etmek için sefere çıkarken, Barbaros’u da Fransa’ya yardım için gönderdi. Nice kuşatıldı. Tulon ele geçirildi. Ancak iase tartışmaları nedeniyle Fransa ile daha fazla donanma işbirliği yapılamadı. Bu arada, Safaviler tekrar saldırıya geçtiğinden, 1545’te Ferdinand’la yeni bir ateşkes yapıldı. 1547’de daha kapsamlı bir anlaşma yapıldı. Ferdinand’ın yıllık 30 bin altın haraç vermesi kararlaştırıldı.

1550’de Ferdinand’ın Erdel’i istila girişimi nedeniyle yeni bir sefere çıkıldı. Temeşvar merkez olmak üzere Macaristan’da ikinci bir beylerbeylik kuruldu. François’in oğlu II. Henry zamanında Fransa ile işbirliği tekrar başladı. Osmanlı donanmasının yardımıyla Fransa 1553’te Korsika’yı ele geçirdi.

Kanuni Sultan Süleyman, Katolik Kilisesi’nin parçalanmasına yol açan, Almanya merkezli reformasyon hareketlerine de yakın ilgi duydu. Kilise’nin ve dolayısıyla K.R.İ’nin zayıflamasının, Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki işini kolaylaştıracağını düşünüyordu. 1550’lerde Katolik Habsburglara karşı, Protestan Alman prensleriyle de işbirliği yapmaya başladı. 1552’de onlara bir mektup gönderen Süleyman, Protestanları İmparatora ve Papa’ya karşı teşvik etti. 1551-1555 döneminde Almanya’da Protestanlığın gelişiminde Osmanlı devletinin K.R.İ. üzerinde kurduğu baskının büyük rolü vardır. Katolik Habsburglara karşı Protestanları desteklemek XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nin temel dış politika ilkelerinden olacaktır. Bu arada yine Katolik olan Fransa’yla da işbirliği devam ettirilmiştir. Kapitülasyonların verilmesi de bu politikanın bir aracıdır. Özellikle XVII. yüzyılda Macaristan’daki Calvinistlerin en büyük koruyucusu Osmanlı Devleti olacaktır.

Kanuni Sultan Süleyman’ın Avrupa devletleri arasındaki bu mücadeleye taraf olduğu dönem, Avrupa siyasetinin, “din kardeşliği” üzerinden değil, çıkarlar üzerinden kurgulanmaya başladığı bir dönemdir. Bu sebeple, Katolik Fransa, Müslüman Osmanlı ile işbirliği yapmakta; K.R.İ.’ye karşı, Osmanlı Devleti’yle birlikte Protestan Alman prenslerini desteklemektedir.

1580’de K.R.İ.’ye karşı (II. Phillip), İngiltere (I. Elizabeth) bir güç olarak çıkınca, Osmanlı Devleti İngiltere ile de yakınlaşmanın yollarını arayacak ve 1580’de bu ülkeye de kapitülasyon verilecektir. Anglikan Kilisesi’ne mensup İngiltere Kralları bu tarihten sonra İstanbul’da, Doğu Akdeniz siyaseti açısından çok önemli işlevler gören elçiler görevlendireceklerdir. Diğer taraftan, Hollanda da Katolik İspanya’ya karşı siyaseti nedeniyle 1612’de kapitülasyonla “ödüllendirilecektir”. Avrupa’da din çatışması şeklinde XV. yüzyılda

başlayan savaşlar, fasılalarla 1648'e kadar devam edecek, Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren Westphalia Barışı ile bugünkü uluslararası ilişkilerin de temelini oluşturan, "egemen devletlerin eşitliği" ilkesine dayalı bir Avrupa diplomasi düzeni kurulacaktır. Westphalia Barışı, K.R.İ.'nin yavaş yavaş Avrupa'daki liderliğini, ulusal monarşilere bırakmakta olduğunun en çarpıcı örneğidir. Takip eden dönemde, Hollanda, Fransa ve İngiltere, sömürgelerinden elde ettikleri güce de dayanarak, yeni başat güçler olarak yükselmeye başlayacaktır. Osmanlı Devleti ise, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avrupa'nın –hiç tartışmasız- en güçlü kara ordusuna sahip olmasına rağmen, uluslararası deniz ticaret yollarını denetleyemediği için, bir başat güç olamamıştır. Osmanlı Donanması, Cebelitarık'ın ötesine yelken açamamıştır.

Kanuni son seferine 1566'da çıktı ve Zigetvar önünde öldü. Bu Macaristan'daki ilerlemeleri durdurdu.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra tahta çıkan II. Selim'in ilk önemli başarısı 1571'de Kıbrıs Adası'nın alınması oldu. Ama bunun ardından Ekim 1571'de İnebahtı (Lepanto'da) Osmanlı donanması, Don Juan konutasındaki Haçlı donanması tarafından yok edildi. 230 Osmanlı gemisinden 200'ü ya battı, ya da düşman eline geçti. Ama kısa sürede yeni bir donanma kuruldu ve Haçlı ordusunun Kıbrıs'ı tekrar ele geçirmesi önlendi. Bununla birlikte, İnebahtı bozgunu Akdeniz'deki Osmanlı deniz üstünlüğünün de sonunu getirmiştir.

Fetihten sonra eyalete dönüştürülen Kıbrıs, klasik Osmanlı fetih siyasetine göre yapılandırıldı. Ülkedeki hakim sınıf Katolik Latinler bertaraf edildi. Ortodoks Kilisesi ise ihya edildi. Tüm eski emlak ve vakıfları onlara geri verildi. Rum köylülerinin angarya yükü kaldırıldı. Sürgün / iskan usulüyle, Karaman ve Teke'den 20 bin Türk bölgeye yerleştirildi. Akabinde, ticaret açısından önemli olan bu adaya Yahudilerin de yerleştirildiğini görüyoruz.

Doğu Gelişmeleri

Safeviler, Osmanlı Devleti batıda meşgulken sık sık K.R.İ. ile ittifaka girerek Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki sınırlarını ihlal etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin, bir süredir temel dış politika ilkelerinden biri haline gelen, iki cephede birden savaşa girmeme uyarınca, ne zaman böyle bir durum çıkarsa Osmanlı Devleti taraflardan biriyle barış yapmak zorunda kalmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman, Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasb'ın sınırdaki eylemlerine karşı 1533'de sefere çıktı. Temmuz 1534'te Tebriz ve Aralık 1534'te de Bağdat zapt ve ilhak edildi. Basra-Bağdat-Halep ticaret yolu Osmanlı Devleti'nin eline geçti böylece Hindistan-Ortadoğu ticareti Osmanlı denetimine girdi. 1538'de Basra Osmanlı egemenliğini tanıdı. Ancak merkezi otorite içine girmek istemeyen Arap aşiretleri ayaklanınca Bağdat'ta bir beylerbeylik oluşturuldu ve kuvvetli bir yeniçeri garnizonu Bağdat'a yerleştirildi. Ardından 1546 ve 1566'da Basra'da yeni isyanlar olacak, burası da beylerbeylik olarak kontrol altına alınacaktır.

Osmanlı ordusu batı seferi için çekilir çekilmez, Safeviler tekrar aldırıp Tebriz'i geri aldılar. 1555'de Amasya'da Osmanlı-Safevi barış anlaşması imzalandı. Tebriz ve Bağdat Osmanlı'da kaldı.

Bu arada Hint okyanusunda Portekiz'le ciddi bir çekişme yaşanmaktaydı.. Basra'da Portekiz'le boy ölçüşecek gemi yapımı için tersaneler inşa edildi. 1550 ve 1554'de Katif ve Bahreyn ele geçirildi. Ama Hürmüz alınamadı. 1553'de Portekizlilere karşı Seydi Ali Reis'in seferi de başarılı olmadı.

II. Selim döneminde, 1565'te Sumatra'daki (Endonezya) Açe Sultanı elçiler göndererek Portekizlilere karşı yardım istedi. Süveyş'teki donanmanın buraya gönderilmesine karar verildi. Ama Yemen isyanı dolayısıyla ancak iki gemiyle top ve gemi yapan ustalar gönderilebildi. 1567'de Hindistan'da Kalküta ve Seylan Müslüman racaları yardım istedi. Bunlara da Portekizlilere karşı yardım gönderildi ama Portekiz'in bu bölgedeki ilerlemesi durdurulamadı. Batı'da Cebel-i Tarık'ın ötesinde varlık gösteremeyen Osmanlı donanması, Doğu'da da Basra Körfezi'nin ötesine geçemedi. Afrika'da ise, 1585'de Osmanlı donanması Doğu Afrika'da Altın sahilini Portekizlilerden temizledi. Fakat 1589'da zenciler büyük bir isyan çıkartınca, buradaki ilerleme de durdu.

İnebahtı Savaşı'nda büyük darbe yiyen Osmanlı Donanması, 1590-1620 döneminde yavaş yavaş Akdeniz hakimiyetini yitirdi. Çünkü çok toplu, yüksek bordalı İngiltere ve Hollanda gemileri alçak bordalı ve az toplu Venedik ve Osmanlı donanmalarının gücünü azaltmıştı. Venedik ve Osmanlı devleti, XVII. yüzyılda artık Akdeniz'in hakimleri değildi.

Doğu'da, Kanuni döneminde Şii Safevilere karşı Sünni Orta Asya Hanlıklarıyla da ittifak yapıldı. Semarkant, Buhara ve Horasan hanlıkları özellikle II. Selim'e elçiler göndererek İran

ve Astrahan'ı işgal eden Ruslar'a karşı şikayet ettiler. Sokullu Don-Volga projesini bu ortamda geliştirmişti. Ancak Safevi savaşları nedeniyle ve dönemin teknolojik şartlarında bu proje gerçekleşemedi. Bu tarihlerde, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar en büyük rakiplerinden biri olacak olan Rusya yavaş yavaş bölgedeki gücünü artırıyor ve Osmanlı Devleti üzerinde bir baskı unsuruna dönüşmeye başlıyordu.